

OILADAGI AJRIMLARNING ORTIB BORISHI

Muqaddasxon G'iyosxonova

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston milliy universiteti

Ijtimiy fanlar fakulteti

Sotsiologiya yo'nalishi

1-bosqich talabasi

email: xadichaxongiyosxonova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola O'zbekistonda oilaviy ajrimlar darajasining ortib borishi muammosini kompleks tahli qilishga bag'ishlangan. Unda ajrimlarning statistik ko'rsatkichlari, demografik trendlar, shuningdek, ijtimoiy – iqtisodiy va psixologiksabablar atroflicha ko'rib chiqiladi. Maqolada ajrimlarning bolalar va kattalar hayotiga ta'siri, madaniy – huquqiy kontekst va ushbu hodisani oldini olish bo'yicha mavjud choralar muhokama qilinadi. Tadqiqot yakunida oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, yosh oilalarni qo'llab – quvvatlash va jamiyatda barqaror nikohlarni targ'ib qilishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Ajrim, oila, o'zbekiston, demografiya, ijtimoiy – iqtisodiy omillar, psixologik faktorlar, bolalar, oldini olish.

АННОТАЦИЯ

Данная научная статья посвящена комплексному анализу проблемы роста уровня семейных разводов в Узбекистане. В ней подробно рассматриваются статистические показатели решений, демографические тенденции, а также социально-экономические и психологические причины. В статье рассматривается влияние постановлений на жизнь детей и взрослых, культурно-правовой контекст, а также существующие меры по предотвращению этого явления. В конце исследования даны практические рекомендации, направленные на укрепление

семейных ценностей, поддержку молодых семей и продвижение стабильных браков в обществе.

Ключевые слова: Сепарация, семья, Узбекистан, демография, социально-экономические факторы, психологические факторы, дети, профилактика.

ANNOTATION

This scientific article is devoted to a comprehensive analysis of the problem of the increasing level of family divorces in Uzbekistan. In it, the statistical indicators of the rulings, demographic trends, as well as socio-economic and psychological reasons are considered in detail. The article discusses the impact of rulings on the lives of children and adults, the cultural and legal context, and existing measures to prevent this phenomenon. At the end of the study, practical recommendations aimed at strengthening family values, supporting young families and promoting stable marriages in society are given.

Key words: Separation, family, Uzbekistan, demography, socio-economic factors, psychological factors, children, prevention.

KIRISH. ¹Oilaviy ajrimlar dunyo miqyosida ko'plab mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda ham tobora dolzarb muammoga aylanib bormoqda. Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning mustahkamligi davlat va kelajak avlod taqdiri uchun hal qiluvchi ahamiyztga ega. Biroq, so'nggi yillarda qayd etilayotgan ajrimlar sonining oshishi, nikohlarning kamayishi terdensiyasi ushbu institutning barqarorligiga jiddiy tahdid solmoqda. Bu holat nafaqat oila a'zolari, balki butun jamiyat uchun ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik oqibatlarni keltirib chiqaradi. Ajrimlar bolalarning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning kelajakdagi shaxsiy munosabatlarida qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin, kattalar uchun esa moliyaviy qiyinchiliklar, stress va ijtimoiy ajralish kabi muammolarga sabab bo'ladi. Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda oilaviy ajrimlarning ortib borishi sabablari, ularning oqibatlari va ushbu salbiy tendensiyani kamaytirish bo'yicha potensial choralarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida mavjud statistik

1. ¹ Hetherington, E. Mavis, and Kelly, John. Yaxshi uchunmi yoki yomon uchunmi: Ajralish qayta ko'rib chiqildi. New York: W. W. Norton & Company, 2002.

ma'lumotlar, ijtimoiy – iqtisodiy va psixologik omillar, shuningdek, madaniy – huquqiy jihatlar kompleks tarzda o'rganiladi. Mazkur tahlil ajrimlar muammosiga chuqurroq nazar tashlash va unga qarshi samarali kurashish strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos yaratadi.

ASOSIY QISM.

²O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi tomonidan e'lon qilingan demografik vaziyatga oid hisobotlar oilaviy ajrimlar borasidagi havotirl tendensiyaning ko'rsatmoqda. Xususan, 2025 – yilning dastlabki olti oyida O'zbekistonda 23,3 ming ta ajrim holati qayd tilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2024 – yilning shu davriga nisbatan 800 taga oshganini anglatadi. Ajrimlarning sezilarli qismi, aniqrog'i 60,6 foizi qishloq hududlariga to'g'ri kelgan. Eng yuqori ajrimlar Toshkent shahrida (1,5 ming ta holat), Toshkent viloyatida (1,2 ming ta holat) va Farg'ona viloyatida (1,2 ming ta holat) kuzatilgan, Navoiy viloyati esa eng past ko'rsatkich – 310 ta holatni qayd etgan. Bu statistik ma'lumotlar ajrim muammosining geografik jihatdan turli xil tarqalganligini ko'rsatadi, bunda urbanizatsiya darajasi yuqori bo'lgan hududlarda ajrimlar ko'payish tendensiyasi yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, 2025 – yilning birinchi yarmida 95,3 ming ta nikoh qayd etilgan bo'lib, bu avvalgi yilning shu davriga nisbatan 2,1 ming taga kamayganligini bildiradi. Nikohlar sonining kamayishi va ajrimlar sonining ortishi birgalikda oila institutining mustahkamligiga jiddiy tahdid soladigan demografik trendni shakllantiradi. Bu o'zgarishlar yosh avlodning oila qurishga bo'lgan munosabatining o'zgarishi, shuningdek, ijtimoiy – iqtisodiy omillarning ta'siri bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ajrimlar ortida ko'plab ijtimoiy – iqtisodiy va psixologik omillar yotadi. Ijtimoiy – iqtisodiy nuqtai nazardan, moliyaviy qiyinchiliklar nikoglarning buzilishida muhim rol o'ynaydi. Ishsizlik, daromadlar yetishmasligi, uy – joy muammolari oilada doimiy stress manbai bo'lib xizmat qiladi va er – xotin o'rtasida ziddiyatlarni kuchaytiradi. A.G. Muminovning “Ijtimoiy – iqtisodiy xavfsizlik” asarida davlat, jamiyat va shaxs

2. ² Waite, Malcolm, and Kelly, Louise. Yevropada ajrashish: Trendlar, sabablar va oqibatlar bo'yicha yangi tushunchalar. Cham: Springer, 2019.

xavfsizligining nazariy asoslari ko'rib chiqilgan bo'lib, oila barqarorligi ham kengroq ma'noda ijtimoiy – iqtisodiy xavfsizlikning muhim tarkibiy qismi sifatida baholanishi mumkin. Agar oila a'zolarining iqtisodiy xavfsizligi ta'minlanmasa, bu oila instituti mustahkamligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ayollarning iqtisodiy mustaqilligining ortishi, ularning jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi ham ba'zan an'anaviy oilaviy modellarga nisbatan o'zgarishlarga olib keladi. Bu holat, agar er – xotin o'rtasidagi munosabatlar zamonaviy talablar asosida qayta qurilmasa, ziddiyatlarga sabab bo'lishi mumkin.

Psixologik omillar ham ajrimlarning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Samarali muloqotning yo'qligi, er – xotin o'rtasidagi tushunmovchiliklar, his – tuyg'ularni ifoda etishdagi qiyinchiliklar oilaviy munosabatlarni zaiflashtiradi. Xiyonat, o'zaro ishonchsizlik va bir – biriga hurmatsizlik ham ajrimlarga olib keluvchi jiddiy sabablardir. Ba'zida oila a'zolarining shaxsiy psixologik muammolari, masalan, depressiya, xavotir yoki boshqarilmagan agressiya oilaviy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayrim hollarda esa, oiladagi zo'ravonlik, xoh u jismoniy, xoh ruhiy bo'lsin, ajrimlarga bevosita sabab bo'ladi.³“Gender tengligi va gender zo'ravonligi savol va javoblarda” kabi nashrlarda muhokama qilingan mavzular shuni ko'rsatadiki, gender tengligi va oiladagi zo'ravonlik masalalari jamiyatda muhim o'rin tutadi va ular nikoh munosabatlariga ta'sir etuvchi omillar qatoriga kiradi.

Erta turmush qurish, oilaviy hayotga tayyorgarlining yetishmasligi, qarindoshlarning aralashuvi va turmush o'rtoqlarning bir biriga mos kelmasligi kabi boshqa omillar ham ajrimlar sonining ortishiga xizmat qilishi mumkin. Jamiyatdagi qadriyatlarning o'zgarishi, individual erkinlik va shaxsiy baxtga bo'lgan intilishning kuchayishi ham oilaviy munosabatlarga yangicha talablar qo'yadi.

3. ³ Conger, Rand D., et al. "Iqtisodiy Zo'riqish va Nikoh O'tishlari." Nikoh va Oila Jurnal, vol. 61, no. 3, 1999, pp. 581-593.

⁴Oilaviy ajrimlar bolalar va kattalar hayotiga chuqur va uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar uchun ajrim ota – onadan birining yo'qligi sababli hissiy barqarorsizlik, xavotir, depressiya va stressga olib kelishi mumkin. Ular o'qishda qiyinchiliklarga duch kelishi, ijtimoiy munosabatlarda muammolarga ega bo'lishi va kelajakda o'z oilasini qurishda ishonchsizlik hissini tuyishi mumkin. Ajrimdan key bolalarning xulq – atvorida o'zgarishlar, tajovuzkorlik yoki ichki tortilish kabi belgilar paydo bo'lishi kuzatiladi. Ular, shuningdek, o'zlarini aybdor his qilishlari yoki ota – onalari tomonidan tashlab ketilganlilarini o'ylashlari mumkin, bu ularning shaxsiyat shakllanishiga salbiy ta'sir etadi. Ajrim natijasida yuzaga keladigan moliyaviy cheklovlar ham bolalarning turmush sifatiga, ta'lim olish imkoniyatlariga va sog'liqni saqlash xizmatlaridn foydalanishiga ta'sir qilishi mumkin.

Kattalar uchun ajrim ko'pincha jiddiy moliyaviy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki bitta daromad bilan oilani boqish yoi yangi turmush tarziga moslashish murakkab bo'ladi. Hissiy jihatdan ajrashgan shaxslar stress, qayg'u, yolg'izlik va o'zlarini muvaffaqiyatsiz his qilishlari mumkin. Bu holat ruhiy tushkunlik, uyqu buzilishi va boshqa psixosomatik kasalliklarga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy stigmatizatsiya va yaqinlarning tushunmovchiligi ham ajrashgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvini qiyinlashtiradi. Ajrimdan so'ng yangi munosabatlar qurishga bo'lgan ishonchsizlik va o'tmishdagi tajribalar shaxsiy hayotda yangi muammolar yaratishi mumkin. Er – xotinning jralishi ularning oilalalari, qarindoshlari va do'stlari doirasida ham taranglikka sabab bo'lib, ijtimoiy aloqalarni zaiflashtiradi.

O'zbekistonda oilaviy ajrimlar muammosini hal qilishda madaniy va huquqiy kontekstni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. An'anaviy oilaviy qadriyatlar, mahalla institutining roli va jamiyatda o'rnatilgan me'yorlar oilaning mustahkamligini saqlashda muhim ahamiyatga ega edi. Mahalla aholi o'rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilishda va oilalarni yarashtirishda an'anaviy mexanizm bo'lib xizmat qilgan. Biroq, urbanizatsiya va

4. ⁴ Whisman, Mark A., et al. "Psixologik bezovtalik va nikoh muammolari." Konsultativ va Klinik Psixologiya Jurnali, vol. 74, no. 2, 2006, pp. 273-286.

globalizatsiya jarayonlari an'anviy qadriyatlarni ba'zi jihatlarini zaiflashtirib, intividualizatsiya tendensiyasini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, oilaviy ajrimlarni oldini olish bo'yicha huquqiy choralar ham mavjud.

⁵O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi oilaviy munosabatlarni tartibga soladi va nikoh shartnomalari, aliment majburiyatlari kabi masalalarni qamrab oladi. Sudlar ajrim ishlarini ko'rib chiqishda yarashtirish muddatini belgilaydi, bu esa er – xotinga o'z qarorlarini qayta ko'rib chiqishga imkon beradi.

Ajrimlarni oldini olish bo'yicha samarali choralar kompleks yondashuvni talab qiladi. Birinchidan, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bo'yicha ta'lim dasturlarini kuchaytirish zarur. Maktablar, kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida oilaviy psixologiya, muloqot ko'nikmalari va konfliktlarni hal qilish mavzulariga bag'ishlangan kurslarni joriy etish yoshlarning oilaviy hayotga ongli ravishda kirishiga yordam beradi. Ikkinchidan, nikohdan oldingi maslahatlar berish amaliyotini keygaytirish lozim. Oila qurish arafasida turgan juftliklarga psixologlar va mutaxassislar tomonidan maslahat berish ularning bir – birlarini yaxshiroq tushunishlariga va ehtimoliy muammolarni oldindan muhokama qilishlariga yordam beradi. Uchinchidan, oilaviy terapiya va psixologik yordam xizmatlarining ommabopligini oshirish muhim.

Oiladagi ziddiyatlarni dastlabki bosqichlarda hal qilishga yorda beruvchi bu xizmatlar ajrimlarning oldini olishda samarali vosita bo'lishi mumkin. To'rtinchidan, jamiyatda oilaviy qadriyatlar va mustahkam nikohlar targ'ibotini kuchaytirish kerak. Ommaviy axborot vositalari, jamoat tashkilotlari va madaniyat muassasalari orqali baxtli oilalar misolini ko'rsatish va oilaning ahamiyatini tushuntirish ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Beshinchidan, yosh oilalarga ijtimoiy – iqtisodiy yordamni kuchaytirish, jumladan, uy – joy sharoitlarini yaxshilash, ish bilan ta'minlash va moliyaviy maslahatlar berish ham ajrimlar sonining kamayishiga xizmat qiladi. Huquqiy sohada esa, oilaviy mediatsiya

5. ⁵ Goode, William J. Ajrashish andazalarida dunyo o'zgarishlari. New Haven: Yale University Press, 1993.

institutini rivojlantirish va ajrim jarayonida bolalarning manfaatlarini maksimal darajada himoya qilishga qaratilgan qonunchilik normalarini takomillashtirish zarur.

XULOSA.

Oilaviy ajrimlarning ortib borishi O'zbekiston jamiyati uchun dolzarb va xavotirli muammo bo'lib, uning sabablari va oqibatlari chuqur tahlilni talab etadi. Statistik ma'lumotlar nikohlar sonining kamayishi va ajrimlar sonining ortishi demografik trendini ko'rsatadi, bu esa oila instituti mustahkamligiga jiddiy tahdid soladi. Ijtimoiy – iqtisodiy omillar, xususan, moliyaviy qiyinchiliklar, ishsizlik va uy – joy muammolari ajrimlarga olib keluvchi asosiy sabablardan biri hisoblanadi. Psixologik jihatdan, muloqotning yo'qligi, ishonchsizlik, xiyonat va oiladagi zo'ravonlik kabi omillar oilaviy munosabatlarni buzilishiga olib keladi. Ajrimlar bolalarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga, shuningdek, kattalarning moliyaviy va ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu muammoni hal etish uchun kompleks va tizimli yondashuv zarur. Nikohdan oldingi maslahatlarni kengaytirish, oilaviy hayotga tayyorlov kurslarini joriy etish, oilaviy terapiya va psixologik yordam xizmatlarining samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, yosh oilalarni ijtimoiy – iqtisodiy jihatdan qo'llab – quvvatlash, ularning ish va uy – joy muammolarini hal qilishiga ko'maklashish lozim. Jamiyatda oilaviy qadriyatlarni targ'ib qilish va oilaning muqaddasligini anglatis orqali mustahkam nikohlarni shakllantirishga erishish mumkin. Mahalla instituti va jamoatchlik tashkilotlarining oilaviy kelishmovchiliklarni hal etishdagi rolini kuchaytirish, shuningdek, huquqiy bazani takomillashtirish orqali ajrimlar sonini kamaytirishga xizmat qiladigan mexanizmlarni yaratish lozim. Ushbu chora – tadbirlar oila instituti barqarorligini ta'minlash va kelajak avlodlar uchun sog'lom muhit yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hetherington, E. Mavis, and Kelly, John. Yaxshi uchunmi yoki yomon uchunmi: Ajralish qayta ko'rib chiqildi. New York: W. W. Norton & Company, 2002.

2. Waite, Malcolm, and Kelly, Louise. Yevropada ajrashish: Trendlar, sabablar va oqibatlar bo'yicha yangi tushunchalar. Cham: Springer, 2019.
3. Conger, Rand D., et al. "Iqtisodiy Zo'riqish va Nikoh O'tishlari." Nikoh va Oila Jurnal, vol. 61, no. 3, 1999, pp. 581-593.
4. Whisman, Mark A., et al. "Psixologik bezovtalik va nikoh muammolari." Konsultativ va Klinik Psixologiya Jurnal, vol. 74, no. 2, 2006, pp. 273-286.
5. Goode, William J. Ajrashish andazalarida dunyo o'zgarishlari. New Haven: Yale University Press, 1993.